

S. TURCSÁNYI ILDIKÓ

BANNER JÁNOS EMLÉKSZOBA

**Vezető a Jantyik Mátyás Múzeum
állandó kiállításához
(Békés, Széchenyi tér 6.)**

BÉKÉSI TÉKA

11.sz.

**A békési Jantyik Mátyás Múzeum
tájékoztatója**

Szerkeszti: B. Szűcs Irén

ISBN 963 04 27702

ISSN 0238-0005

**" A CSERÉP IGAZAT MOND, HA NEM MI
AKARUNK BESZÉLNI HELYETTE "**

Utolsó közszereplésén, egy Békésen rendezett régészeti kiállítás ünnepélyes megnyitóbeszédében mondta ezt az örökéletű igazságot a tudós professzor, nemzetközi hírű régész és néprajzkutató, Banner János. Bár máshol született, gyermekkorát itt töltötte, s munkás élete során mindvégig szülőföldjeként szerette ezt a tájat. A közelmúltban hagyatékának őrzői jelentős mennyiségű emlékanyagot ajándékoztak a békési múzeumnak. Kötelességünknek éreztük tehát, hogy a tudós emlékét e kiállítással megörökítsük, s városunkhoz való ragaszkodását példaként állítsuk a mindenkori békésiek elé.

Banner János (1888 - 1971.)

Banner János 1888. március 6-án született az Arad megyei Székudvaron (ma Socodor, Románia). Édesanyja korai halála után apja a család anyai rokonaira bízta őt és testvéreit. 1896-ban hozták őket Békésre, itt a Petőfi u. 8. szám alatt laktak. Ez az első békési gyógyszerész, Koritsánszky Mihály leányának, özv. Wieland Jánosné Koritsánszky Apollóniának, Banner János nagyanyjának, a kedves "Grósz"-nak a háza volt. Őt és testvéreit ettől fogva édesanyja testvérei, Wieland Minka és Lotti nevelték. Banner János gyakran emlegeti visszaemlékezéseiben nagynénjeit, a józan eszű, de szigorú Márta nénemet és a vajszívű Lotti nénit. Nagyanyja házában találkozik először a régiségek szeretetével. "Ekkor hallottam először múzeumról, s ekkor tudtam meg, hogy az arra való, hogy a régi idők emlékeit megőrizze. És ekkor kezdték belém nevelni ezeknek a családi és történeti emlékeknek tiszteletét és megbecsülését."

Elemi iskoláit a boros-sebesi osztatlan, hatosztályos iskolában kezdte, majd Békésen a községi fiúiskolában (ma I. sz. Általános Iskola) fejezte be. 1898-ban kezdte a

gimnáziumot, az ún. Kollégium épületében. 1903. október 21-én adták át a gimnázium új, ma is használt épületét. Ebben az évben Banner János Zomborban levelezőírásversenyen oklevelet nyert, majd a soproni országos versenyen saját költségén vett részt. Visszaemlékezéseiben így ír élményeiről: "Ott laktunk három napig, amelyből lehetett annyi időt szakítani, hogy a városházán elhelyezett múzeumot is meg lehessen nézni - időt lopva - nem is egyszer. Hogy mi tetszett belőle, most is meg tudom mondani: a sok szép régi bútor, a céhemlékek, remek, de mindenekelőtt a régiségáróskori darabjai, az alakos urnák, a csodálatos tűzikutyák, a gyönyörű kelta edények, a római borostyánok, üvegek. Egyszóval minden, amit láttam, s ha már gyorsírási eredménye nem is lett volna ennek a kirándulásnak, - amely nekem valóságos tanulmányút volt - nagyon-nagyon sokat tanultam."

1906. szeptember 11-én beiratkozott a kolozsvári egyetem jogi karára. De "nem éreztem magam otthon ezen a biflázással foglalkozó pályán sehogyse. ...egy percre se tudott magához láncolni. A kiút kezdett előttem kibontakozni. Mint jogásznak újkori egyetemes és magyar történetet is kellett hallgatnom. Hát én ezekre az órákra

jártam szorgalmasan és Márki Sándor ragyogó magyar nyelven tartott szép előadásai megmutatták az utat, amelyre lépnem kell, ha egész életemben nem akarok meghasonlott ember lenni." Egyetemi szakdolgozatát a békési magyarság népi építkezéséről írta, előkészületeire így emlékszik vissza: "Nem volt olyan utcája Békésnek, amelyiket be ne jártuk, és kevés olyan, ahol egy-két házat padlásával együtt meg ne néztünk volna. Délelőtt és estefelé dolgoztunk a terepen, hol a városban, hol a tanyákon, délután rajzoltuk a települési térképet, rendeztük az anyagot, s mire vége lett a nyárnak, a két és fél hónapos munka eredményeként, örömmel vittem az eljövendő dolgozat feldolgozásra váró anyagát Kolozsvárra." 1910-ben bölcsészdoktorátust szerez, majd egy év Gyulán eltöltött tanítási gyakorlat után.

1911-ben középiskolai tanári oklevelet. Dolgozatát - rövidítve bár - kiadták az 1910. évi Néprajzi Értesítőben.

Friss diplomásként több jó lehetőség közül a jászberényi állami főgimnáziumba szóló helyettes tanári megbízás mellett dönt. "1912-ben megházasodtam és 1913 májusában a város megválasztott a Jászmúzeum őrévé, természetesen mellékfoglalkozásként, évi 500 korona tiszteletdíjjal. Abban az időben én voltam a

legjobban dotált múzeumi ember a vidéken, egy-két főhivatású kivételével. Addig kerülgettem hát gyerekkorom óta a múzeumokat, iskolai gyűjteményeket, hogy egy negyvenéves vidéki mú-

zeum vezetője lettem." 1914-ben Pósta Béla irányításával régészet-néprajz szakos végbizonyítványt szerez, közben alkalmanként gyakornokoskodik a kolozsvári Erdélyi Múzeum Régiségtárában. "Mehettem leletmentésre. Láttam, hogy készül az erről szóló jelentés. Megtanultam a leltározást a dési - ott beosztott - gyűjtemény rendszere szerint. Útbaigazítást kaptam minden elképzelhető múzeumi munkára ..." Idős korában így emlékszik vissza ezekre az évekre: "Öreg fejjel visszanézve, nem törődve az

akkori idők okozta kellemetlenségekkel, a mai napig szeretettel gondolok vissza a jászberényi múzeumban töltött időkre, ahol erős kezek vezetettek, amikor az első lépéseket megtettem."

1920-tól áthelyezéssel a szegedi főreáliskola tanára lesz, bekapcsolódik a szegedi múzeum munkájába. "Kiderült, hogy már tudják rólam, ki vagyok, tudják mit dolgoztam és Móra - azzal a kijelentéssel, hogy díjazni

nem tud - meghívott munkatársának. ... Így lettem a szegedi múzeum

munkatársa nem szorosan vett beosztásban, mert itt megvolt ugyan mindenkinek a maga ügyköre, de mindenki ott segített, ahol éppen szükség volt rá."

1923-tól magántanárként magyar tárgyi néprajzot tanít a szegedi egyetemen, majd 1924. február 16-án végleg leköszön a középiskolai tanárságról és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemről átmenekített régészeti tanszéken kap adjunktusi állást. "Nekünk azért kellett dolgozni, hogy a munkalehetőséget megteremtsük. Jól megalapozott, hivatalosan támogatott intézetekben minden munkaerőt és időt az oktatásnak és tudományos munkának

lehetett szentelni. Nálunk az a maradék erő maradt erre a célra, ami a lehetőségek megteremtése után még rendelkezésünkre állott."

Hamarosan ásató munkára is sor kerülhetett, hallgatólágos megállapodás alapján mindig megtartva azt az elvet, hogy az egyetemi régészeti intézet munkatársai Szegeden soha nem ásatnak, azt a múzeumra hagyják.

Banner régészeti koncepciójának magva a tervszerű táj kutatás lett, amelyet 1927-1944. között a Szegedi

Egyetem elsőnek valósított meg hazánkban a Szegedi Régiségtudományi Intézetben. Bóna István méltató szavait idézzük: "A 15 éven át folyó ásatások egyre gazdagították, színesítették Hódmezővásárhely történetét. A város neve már a 30-as évek közepén ismertté, sőt fogalommá vált az európai őskorkutatásban. Az ásatások és leletek híre számos külföldi tudóst idevonzott, köztük nem is egyszer a londoni egyetem nagyhírű professzorát, V. Gordon Childe-ot. ... A munkálatokról a Szegedi Dolgozatok hasábjain évről évre kitűnő beszámolók jelentek meg éppen ezáltal

váltak ezek a kutatások - korunkban már elérhetetlen és utolérhetetlen példaképpé."

Banner János, akinek régészeti érdeklődését főleg a neolitikum, a rézkor és a bronzkor kötötte le, a régészet egyetlen korszakából származó leletet sem engedett veszni hagyni. 1931-es bánkúti ásatására például így emlékszik vissza: "Februárban Baross László levélben kijelentette, hogy a Rózsa-majorban lévő homokbányában lovas sírt találtak, menjünk ki érte. Természetesen nem vártuk meg a második levelet és másnap már ott is voltam. ...tatarjárás kori gazdag női sírt - de még szegényet se igen

találtak eddig minálunk. Ez pedig az volt. ... Hogy azonnal hozzákezdtem a feldolgozáshoz az egészen természetes dolog volt. " Hódmezővásárhely-Gorzsai ásatásáról pedig Bóna István szavait idézzük: "Ez a népvándorlás kor számára ugyanolyan jelentőségű, mint Banner neolitikus-réz kori ásatásai és közleményei. Itt sikerült ugyanis igazolnia, hogy a hasonló temetők a gepida nép V-VI. századi emlékei - ezt előtte 30 éven át kétségbevonták."

A később Körös-kultúrának nevezett neolitikus emléktanyag első rendszeres feltárója és feldolgozója volt, az időben utána következő Vonaldíszes Kerámia Kultúrájának új időszakát tisztázó ásatásairól kapta nevét a Szakálhádi Kultúra és a késő neolitikus Tiszai-kultúráról szóló ismereteinket is az ő hódmezővásárhelyi ásatásai alapozták meg.

1937-1946. között Banner János a Szegedi Egyetem Régiségtudományi Tanszékének vezetője. "A kinevezés valóban megtörtént. Nem emberek protezsáltak, hanem az élet, a sok csalódás után nem mindig természetesen jelentkező elégtétel. Nem alázkodtam meg, nem inogtam meg fiatalon formálódott világszemléletemben, politikai

meggyőződésemben egy percre se, s őszinte szívvel írhatom le: olyan pozícióba kerültem, amibe sohase vágytam . . . "

A szokásjog alapján következő sorrend szerint 1940-ben egy évre megválasztották a bölcsészkar dékánjának is. "... doktorrá avatásom pontosan 30. évfordulóján egy szó ellenében megválasztott dékánja lettem annak a karnak,

1953-ban a békéscsabai múzeum előtt a múzeum munkatársaival, a fent ülő alak Banner János, előtte bátyja, Benedek

A később Körös-kultúrának nevezett neolitikus emlékanyag első rendszeres feltárója és feldolgozója volt,

az időben utána következő Vonaldíszes Kerámia Kultúrájának új időszakát tisztázó ásatásairól kapta nevét a Szakálhádi Kultúra és a késő neolitikus Tiszai-kultúráról szóló ismereteinket is az ő hódmezővásárhelyi ásatásai alapozták meg.

1937-1946. között Banner János a Szegedi Egyetem Régiségtudományi Tanszékének vezetője. "A kinevezés va-

lóban megtörtént. Nem emberek protezsáltak, hanem az élet, a sok csalódás után nem mindig természetesen jelentkező elégtétel. Nem alázkodtam meg, nem inogtam meg fiatalon formálódott világszemléletemben, politikai meggyőződésemben egy percre se, s őszinte szívvel írhatom le: olyan pozícióba kerültem, amibe sohase vágytam . . . "

A szokásjog alapján következő sorrend szerint 1940-ben egy évre megválasztották a bölcsészkar dékánjának is. "... doktorrá avatásom pontosan 30. évfordulóján egy szó ellenében megválasztott dékánja lettem annak a karnak,

A kiállítás egyik tárlójában illetve tablóján azokat a kitüntetések, oklevelek is láthatók, melyekkel kiváló

tudományos munkásságát elismerték hazánkban és határainkon túl is. Kiemelném ezek közül az 50 és 60 éves oktatói munkásságáért - még 80 évesen is tanított - kapott Arany- illetve Gyémántdiplomát, az 1958-ban általa nyolcadikként átvett Rómer Flóris Emlékérmét és az 1970-

ben helytörténeti munkásságáért odaítélt Márki Sándor Emlékérmét.

Banner János hosszú, utolsó percig végigdolgozott élete 1971. június 29-én ért véget. Mindvégig hű maradt saját elvárásaihoz: "Mentem a magam útján, mert az ember sohasem járhat a másén." Régészeti kutatásai ma is példa értékűek, tudományos következtetései ma is stabil alapot jelentenek a mai és az eljövendő idők kutatóinak.

Banner János Békésről megjelent tanulmányai

"A békési első gyógyszerész Koritsánszky Mihály leánya Wieland Jánosné háza, korán elhalt édesanyám testvéreinek önfeláldozó szeretete, régen elhunyt tanítóm, tanárain segítőkészsége, ma is ott élő családtagok, a Szarvasi úti temetőben pihenő csaknem száz családtag, atyafi, sok jóbarát emléke, elszakíthatatlan szálakkal kötnek a legnagyobb magyar községhez.

Tudományos munkám is a községgel kezdődött és úgy látszik, azzal is fejeződik be. Doktori értekezésem a békési magyarság népi építkezéséről szólt. Még sokszor visszatértem néprajzi és művelődéstörténeti kérdésekre, amelyek Békésről szólnak, bármilyen igénytelenek is voltak. ... Sohasem vallottam magamat másnak mint békésinek, s azt hiszem ezután sem fogom, hiszen minden ifjúkori emlékem ide fűz. Az az igazság, hogy kisdíák koromtól érdekelt a múlt - az otthonommá lett község múltja és kiszélesítve az érdeklődést az egész Alföldre, sőt: az egész országra, ennek felderítésén dolgoztam utolsó nagy munkámig. Nem kaptam meg, de nem is

kerestem érte az elismerést. A jól végzett munka értékét nem a külsőségek adják, hanem a belső jó érzés, az elvégzett munka felemelő tudata."

Banner János Békés megyei vonatkozású munkáinak felsorolása megtalálható a Békési Élet 1972. évi 1. számában. (Munkáinak 1957-ig terjedő teljes bibliográfiáját

Kanozsay Margit közölte az Acta Arch. 1959. évi kötetében.) A továbbiakban a Békés város és környékére vonatkozóakat említjük, a kiállításban ezek közül néhányat

- szerintünk a legfontosabbakat - mutatjuk be.

Pályája elején városunkról főleg néprajzi kutatásai ismertek, elsőként természetesen A békési magyarság népi építkezése című doktori értekezése, amely a Néprajzi Értesítő 1910. évi számában és különnyomatban is megjelent. A Néprajzi Értesítő 1913. évi számában egy kisebb dolgozatát Békési cigány lakások címmel adták ki, majd Adatok a békési határ XVIII. századi vízrajzához című munkáját 1924-ben közölték (Föld és Ember 4. 16-21.). 1926-ban a Szegedi Dolgozatok hasábjain jelent meg Halászat a Fekete-Körös torkolatánál című írásával, A békési pásztorok élete a XVIII. században a Népünk és

Nyelvünk I. számában (1929. 165-170., 222-229:) látott napvilágot. Ugyanitt közölték 1933-ban A békési községi levéltárban őrzött Litterae Currentales viselettörténeti adatai című munkáját. (E művek gyűjteményesen jelentek meg a Bibliotheca Bekesiensis 7. köteteként.)

Durkó Antal 1939-es alapműnek számító, ma is használt, Békés nagyközség története című könyve honfoglalás koráig terjedő időszakát Banner János dolgozta fel és írta meg. Banner gyűjtései a további fejezetekhez is szolgáltatott adatokat.

Az 1950-1960. közötti években több ásatási szezonon át ásatásokat is végzett fogadott pátriájában, Békés-Városerdő Várdomb elnevezésű részén. A sok évig tartó ásató munka a Várdomb területén egy középsőbronzkori tell-települést tárt fel, amelyet ásatója egyrészt a hatvani, másrészt az Ottomány-Gyulavarsánd kultúrához kapcsol. A Várdomb környékén és a közeli Kolbász-szigeten is folytak kutatások, itt Bóna István szarmata, germán és Árpád-kori temetkezéseket talált. Az eredményekről Banner több kisebb közleményt is közölt (Bronzkori házak a békési Várdombon. Arch. Ért. 82. 1955. 143-150.; ugyanez angolul a Childe Emlékkönyvben; Tarhos-Várdomb. Arch. Ért. 1960. 232., 1961. 285.), az ásatás

teljes feldolgozása azonban csak halála után, 1974-ben jelent meg, német nyelven, az Arch. Hung. című sorozatban, Mittelbronze-zeitliche Tell-Siedlung bei Békés címmel.

Fent említett sok kisebb-nagyobb békési témájú helytörténeti dolgozata után 80 éves korában egy sokakat érdeklő kérdéssel kezdett el foglalkozni: a békési vár helyének meghatározásával. "Nagyobb dolog ez, mint ahogy gondoltam, de nyugdíjas lévén, jobban nem használhattam volna ki szabad időmet." Az aprólékos kutatómunka során a vár helyét a Kastélyzugba teszi.

Feltételezésének hatására többször is folytak itt ásatások. Ezek bizonyították, hogy a Maróthy-féle kastély és a törökkori palánkvár valóban e helyen emelkedett egykor, de az Árpád-kori leletanyag hiánya azt mutatja, hogy a megyének nevet adó ispánsági várat máshol kell keresnünk.

Kedves Maróthy!
Hálásan köszönöm a pápai emlékményt.
Sajnos egytől egyre kevesebb van a történelmi munkáimról.
Nagyobb dolog ez, mint ahogy gondoltam,
de nyugdíjas lévén, jobban nem használhattam volna ki szabad időmet.
A történelmi emlékeket is réme vagyok
Bp., 1969. V. 29.
Jóvá vártat
Banner János

A fentebb idézett Banner-levél

A dolgozat 1970-ben a Békési Élet című folyóiratban jelent meg A békési vár (castrum, castellum, palánk) földrajzi helye címmel. Ezekben az években a folyóirat szerkesztői igyekeztek minél több írását leközölni, így még 1970-ben közölték Időjárási adatok Békésről; Hajnal István naplója Arany János békési tartózkodásáról című munkáit, 1971-ben pedig A békési rév, valamint A békési faragásról és a temetőkről című dolgozatait.

Utolsó nyilvános szereplése is Békésen zajlott le. Régóta szívügye volt, hogy egy békési régészeti leletekből álló kiállítást létrehozzon. 1966. május 14-én kelt levelében így ír erről: "Arra gondoltam: nem lehetne egy szobát a Békésen előkerült anyagból berendezni, természetesen a csabai múzeum tulajdonjogának fenntartásával. Van ott a Várdombról kikerült anyagon kívül egyéb is. ... Milyen szép és tanulságos kiállítást lehetne rendezni belőle." Próbálkozása - ha nem is rögtön - sikerrel járt, 1970. október 25-én megnyílt a békési múzeumban a "Várak Békés határában" című régészeti kiállítás. Az ezen elmondott megnyitó beszéde (megjelent: Békési Élet 1971. 2.sz. 285-290.) volt utolsó nyilvános szereplése. Itt hangzott el az az örökérvényű gondolata, melyhez egész életében hű maradt: "... a cserép igazat mond, ha nem mi akarunk beszélni helyette."

A kiállítás megnyitásán, a múzeum irodájában, középen Banner János, mögötte Durkó Antal

Banner János megnyitóbeszédet mond, mellette Tábori György

A BÉKÉSI TÉKA eddig megjelent számai

1. Nemes Dénes: Mitológiai történetek (kiállításvezető)
2. Nemes Dénes: Veress emlékszoba (kiállításvezető)
3. Szűcs Irén: "Az vőfinek való regék, násznagynak való köszöntők" (Egy 19. századi kéziratot vőfélykönyv)
4. Rubint Ágnes: A békési polgári leányiskola története
5. Nemes Dénes: Adatok és gondolatok Békés szőlőtermesztése történetéhez I.
6. B. Szűcs Irén: A békési múzeum története
7. S. Turcsányi Ildikó: Céhes emlékek a békési múzeumban
8. Csukás Irén: Karacs Teréz Békésen
9. Kirner A. Bertalan: Békési dedósok (1887-1890)
10. B. Szűcs Irén - S. Turcsányi Ildikó: A békési tájház (kiállításvezető)